

Antimikroobse resistentsuse ennetamise ja kontrolli strateegiast

Tiiu Aro
Tervisekaitseinspektsiooni peadirektor

Nakkushaigused on sagedaseim surmapõhjus maailmas, mille põhiosa annavad arengumaad. Olukord on soodsam arenenud maades, kuid ka seal on sageli tõsiseid probleeme nakkushaiguste ennetamise ja leviku tõkestamisega, sest tänapäeva globaliseerunud ja avatud maailmas liiguvad nakkushaiguste tekitajad koos inimestega ühelt mandrilt teisele ja ühest riigist teise riigipiire tundmata. Tänapäeva kõrgtehnoloogiline tervishoid peaks olema suuteline päästma iga nakkushaigusest tabatud inimese elu, kuid tegelikkuses mõjutavad inimeste nakatumist mitte ainult bioloogilised, vaid ka sotsiaalsed, epidemioloogilised ja majanduslikud tegurid, mistõttu nakkusprotsess võib kergesti muutuda mittejuhitavaks ja seetõttu on nakkushaiguste ohtlikkus endiselt suur igas ühiskonnas. Selle kinnituseks on näide nakkushaiguste poolt põhjustatud surmajuhtude esinemisest maailma ühes healuriigis Saksamaal, kus 2006.a. suri nakkushaigustesse üle 40 000 inimese, neist üle 50 % nakkusliku päritoluga pneumooniasse. 2006. aastal oli pneumoonia Saksamaal surmapõhjusena seitsmendal kohal ning aastatel 2002-2006 kasvas nakkushaiguste osa surmapõhjusena 14%. Tegelik nakkushaigustesse surnud isikute arv on tõenäoliselt veelgi kõrgem, sest nakkusprotsess on sageli kaasnev haigus, mistõttu seda surmapõhjusena ei registreerita. Samal põhjusel puudub ka Eestis selge ülevaade nakkushaiguste surmajuhtude esinemisest.

Üheks oluliseks põhjuseks, miks nakkusprotsess väljub kontrolli alt ning nakkushaiguse ravi muutub väga keeruliseks, on üha sagenev haigustekitajate ravim-resistentsuse kujunemine, mis tähendab patsiendi jaoks pikemat ja kallimat ravi ning suurt täiendavat koormust tervishoiuasutusele.

Kuna ravim-resistentsete haigustekitajate arv aasta-aastalt kasvab, on antimikroobse resistentsuse kujunemise sihipärane ennetamine ja preventiivsete abinõude rakendamine tervishoiusüsteemi kõikidel tasanditel väga vajalik.

Haigustekitajate ravim-resistentsuse kujunemise ennetamise ja leviku tõkestamise põhimõtted on ammutunud - nakkushaiguse etioloogia kiire laboratoorne tuvastamine, haigustekitaja ravim tundlikkuse määramine, antimikroobsete ravimite, eelkõige antibiootikumide optimaalne manustamine ja ravikuuri lõpuleviimine, nende kasutamise üldine piiramine ning hügieenimeetmete järjekindel parandamine tervishoiuasutustes.

Enamik Euroopa Liidu liikmesriike on välja töötanud riikliku strateegia antimikroobse resistentsuse avastamiseks, ennetamiseks ja kontrollimiseks.

Käeolevad soovitusel võiksid olla Eesti antimikroobse resistentsuse ennetamise ja kontrolli strateegia välja töötamise aluseks.

Strateegia koostamine

Teiste riikide kolleegide kogemuste alusel on strateegia eelnõu koostamiseks enamasti moodustatud töörühm, mille funktsioonide hulka kuulub ka strateegia hilisem elluviimine.

Töörühm defineerib strateegia eesmärgid, analüüsib ja annab hinnangu eksisteerivale olukorrale, kavandab strateegia tänapäevase sisu ning koostab selle elluviimise ajakava. Ühtlasi teeb töörühm ettepanekud kehtivate seaduste muutmiseks või uute seaduste väljatöötamiseks ja kehtestamiseks. Seejärel annavad koostatud strateegia eelnõule hinnangu valdkonna eksperdid, patsientide esindajad, tervishoiuvaldkonna vastutavad töötajad ning soovitatavalt ka rahvusvaheliste organisatsioonide eksperdid.

Strateegia sisu

Strateegia elluviimise põhieesmärk on ravim-resistentsete haigustekitajate varajane avastamine ning antimikroobse resistentsuse kujunemise ennetamine ja leviku tõkestamine. Strateegia põhisisuks peaksid olema järgmised komponendid:

1. Antimikroobse resistentsuse seire ja antimikroobsete ravimite kasutamise järelevalvesüsteemi rakendamine ja arendamine.

Olemasolevat järelevalvesüsteemi on otstarbekas tugevdada, antibiootikumide tarbimise seires tuleks lisaks olemasolevatele müügiandmetele rakendada ka antibiootikumide tegeliku kasutamise seire. Analüüsi andmed peaksid olema tervishoiutöötajatele operatiivselt kättesaadavad. Tuleks luua varajase teavitamise ja hoiatamise süsteem, mis võimaldaks edastada kohest teavet haigustekitajate resistentsuse muutumisest, uute resistentsete tüvede ilmumisest ringlusesse ja haigustekitajate resistentsuse esinemissageduse tõusust nii kohalikul, maakonna kui riigi tasandil.

2. Ennetus- ja kontrollmeetmete tõhustamine antibiootikumiresistentsuse vältimiseks ning vähendamiseks.

Antimikroobsete ravimite, eeskätt antibiootikumide ratsionaalse kasutamise nõustamise ja koorineerimise eesmärgil oleks otstarbekas moodustada sotsiaalministeeriumi juurde sõltumatu ja teaduspõhine intersektoraalne antimikroobse/antibiootikumiravi komisjon.

3. Laboratoorse diagnostika edendamine ja laboratoorse referentsteenuse loomine.

4. Arstide teadlikkuse tõstmine laboratoorse etioloogilise diagnostika vajalikkusest.

5. Apteekrite, hoolduspersonali ja teiste tervishoiuvaldkonna töötajate koolitamine antimikroobse resistentsuse ennetamise valdkonnas.

6. Koostöö arendamine

Antimikroobse resistentsuse ennetamise ja kontrolli meetmete efektiivsuse tagamiseks tuleks arendada koostööd: a) tervishoiuasutuste vahel kohalikul, maakonna ja riigi tasandil, b) tervisekaitsesüsteemiga ja teiste asjaomaste ministeeriumidega, eeskätt põllumajandusministeeriumiga. Tervishoiuasutuste antimikroobse resistentsuse ennetus- ja kontrollistrateegiad peaksid põhinema riiklikul strateegial ning vajadusel täiendama või täpsustama seda. Tervishoiuasutustel peaks olema ülevaade antibiootikumide kasutamisest veterinaarteenistuses. Riigi tasandil on soovitatav moodustada ministeeriumide vaheline töörühm ja sotsiaalministeeriumi alluvusse – antimikroobse resistentsuse ennetamise keskus, mille ülesandeks on muuhulgas riigisiseste tegevuste koordineerimine ning osalemine rahvusvahelises koostöös.

7. Uurimistöö edendamine

Põhjendamatu antimikroobsete ravimite/antibiootikumide määramine on tingitud paljudest asjaoludest. Eesti oludele vastavate optimaalsete soovitusete välja töötamine peaks põhinema teadusuuringutel. Uuringutesse peaksid olema hõlmatud antimikroobseid ravimeid välja kirjutavad arstid eesmärgiga välja selgitada probleemsed sõlmpunkid ning tagada sihipäraste abinõude elluviimine antimikroobsete ravimite mõistliku ja ratsionaalse kasutamise tagamiseks.

Strateegia avalikustamine

Antimikroobse resistentsuse ennetamise ja kontrolli riikliku strateegia näol on tegemist kogu arstkonda, tervishoiutöötajate erialaliitused, haigekassat, tervisekaitsesüsteemi, rahvaesindajad, patsiendikaitse organisatsioone kui ka laia avalikkust huvitava tegevuskavaga, mis tuleks avalikustada võimalikult ulatuslikult.

Strateegia astmeline rakendamine

Riikliku strateegia rakendamine peaks toimuma kõigi asjaosaliste poolt astmeliselt. See hõlmab prioriteetsete tegevuste kindlaksmääramist ja rühmitamist. Tervishoiuasutuste tasandil on strateegia elluviimise ajaks mitmed meetmed juba rakendatud, mis vajavad aga täpsustamist ja kooskõlastamist riikliku strateegiaga. Riiklikku antimikroobse resistentsuse andmebaasi peaks käitlema tervisekaitseinspeksioon, kuhu juba käesoleval ajal peaks edastama andmeid nii statsionaarsete kui ambulatoorsete tervishoiuteenuste osutajad ning mikrobioloogia/viroloogia laborid. Tervishoiusüsteemist ja laborivõrgustikust laekuvate andmete alusel käitleb tervisekaitseinspeksioon ka antimikroobse resistentsuse varajase teavitamise ja hoiatamise süsteemi. Antimikroobse/antibiootikumiresistentsuse järelevalve süsteemi kuulub ka ravimiamet, kes käitleb antimikroobsete ravimite/antibiootikumide tarbimise andmekogu.

Strateegia elluviimise tegevuskava

Tegevuskavas peaks olema järgmised tegevused:

1. Antimikroobsete ravimite/antibiootikumiresistentsuse ja selle ravi järelevalve süsteemi tugevdamine
 - Soovituste koostamine olemasolevate andmete käitlemiseks ja analüüsimiseks
 - Erinevate järelevalvesüsteemide ja andmebaaside integreerimine
 - Soovitused andmete kogumiseks ja analüüsimiseks pärast riikliku strateegia jõustumist
 - Antimikroobsete ravimite/antibiootikumide kasutamise andmete käitlemine ja analüüsimine
 - Antimikroobsete ravimite/antibiootikumide kasutamise monitooringu juurutamine raviasutustes
2. Tagasisidesüsteemi loomine teabe edastamiseks haigustekitajate antimikroobsete ravimite/antibiootikumide resistentsuse ja antimikroobsete ravimite/antibiootikumide kasutamise kohta
 - Tagasisidesüsteemi loomine antimikroobsete ravimite/antibiootikumiresistentsuse järelevalve võrgustikelt saabuvate andmete käitlemiseks
 - Varajase teavitamise ja hoiatamise süsteemi loomine
3. Mõistliku ja ratsionaalse antimikroobsete ravimite/antibiootikumide kasutamise tagamine
 - Antimikroobse/antibiootikumi ravi juhiste, kvaliteedi indikaatorite kehtestamine raviasutustes
 - Antimikroobse/antibiootikumi ravi komisjoni moodustamine raviasutuses
 - Riiklikult tunnustatud antimikroobse/antibiootikumi ravi põhimõtete ja juhiste väljatöötamine ning kooskõlla viimine Euroopa Komisjoni ja rahvusvaheliste organisatsioonide soovitustega
 - Väljatöötatud soovituste ja juhiste rakendamise hindamine tervishoiuasutustes
4. Laboratoorse diagnostika tagamine
 - Arstide teavitamine laboratoorse etioloogilise diagnostika vajalikkusest

- Kvaliteedi tagamine, võimalike puuduste ja probleemide väljaselgitamine
 - Diagnostikavahendite ja –meetodite kontrollimine (s.h. kiirtestide usaldusväärsuse hindamine)
 - Referentslabori volitamine või nimetamine
5. Tervishoiutöötajate ja muude huvirühmade koolitamine ja täiendkoolitamine
 - Ettepanekute väljatöötamine antimikroobse/antibiootikumi ravi ja –resistentsuse teema süvendatud siseseviimiseks tervishoiutöötajate ja apteekrite koolituskavadesse ning materjalide koostamine patsientide teavitamiseks
 - Antimikroobse/antibiootikumiresistentsuse ennetamise ja kontrolli temaatika seostamine teadusliku uurimistööga
 6. Riiklik koostöö
 - Seirevõrgustike ja andmekogude loomine ja arendamine
 - Seirevõrgustike ja andmekogude hindamine
 - Ministeeriumide vahelise tööühma moodustamine riikliku antimikroobse/antibiootikumi resistentsuse poliitika väljatöötamise koordineerimiseks, planeerimiseks, hindamiseks, rakendamiseks ja levitamiseks
 - Antimikroobse/antibiootikumi resistentsuse keskuse loomine
 7. Rahvusvaheline koostöö
 - Rahvusvahelistes projektides osalemine
 8. Tervishoiuvaldkonna tegevuse hindamine
 - Arstide antibiootikumide määramise harjumuste uuring
 - Antimikroobsete ravimite/antibiootikumide tarbimise hindamine (DPD/1000/ööpäevas)
 - Antimikroobsete ravimite/antibiootikumide mõistliku ja ratsionaalse kasutamise hindamine ravitöös
 - Patsientide küsitlus antibiootikumide kasutamise ja ootuste kohta arsti suhtes (antibiootikumide määramisel)
 - Riikliku strateegia efektiivsuse hindamine
 - Riikliku strateegia täiendamine ja kohandamine rahvusvaheliste nõuetega
 - Valdkonna seadusandluse efektiivsuse hindamine, selle täiendamine ja muutmine
 9. Teadmiste levitamine antimikroobse/antibiootikumi resistentsuse valdkonnas
 - Internetipõhine teabe edastamine ja avalikkuse teavitamine
 10. Valdkonna teadustöö edendamine ja rahvusvaheline koordineerimine

Esitatud rahvusvahelises praktikas rakendamist leidnud põhiseisukohad võiksid olla ka Eesti antimikroobse resistentsuse ennetamise ja kontrolli strateegia koostamise ja elluviimise aluseks.

(*Strategy for antimicrobial resistance prevention and control*)